

Krúdy érett korszakának novellái – a Harras Rudolf is –, mivel cselekményük rendszerint alig van, és szinte megfoghatatlan hangulatokra épülnek, líraiságukkal lírai elemzésekre csábítanak, holott az efféle elandalodással még versek esetében sem igen kerülünk közelebb a varázs megfejtéséhez. Mert varázsról, különös légkörről van szó a legtöbb Krúdy-novellában. Ha nem akarunk egyszerűen gyöngyöt pergetni ujjaink között, hanem kíváncsiak vagyunk e gyöngyök ragyogásának, fénycsillámainak alkotóelemeire is, akkor ezáltal hasznosabb lesz, ha lemondunk a lirizálásról, és nem csábítatjuk el magunkat Krúdy „gordonka-hangjától”. Próbáljuk meg higgadtan, józanul, lehetőleg szakszerűen boncolni, alkatrészeire bontani ezt a novellát. A próza végül is nem olyan rejtélyes, mint a vers – vagy ha úgy tetszik: mind a kettő rejtély –, és az „elemezhetetlen” talán épp a hűvös szemlélet friss vizében tárulkozik ki előttünk, mint a jerikói rózsza.

Mert (és ezt, nem mentségül ugyan, de elgondolkoztatóul, rögtön előrebozsátom) a *Harras Rudolf közkatona egyik története* voltaképp elemezhetetlen, azaz pontosabban: szépsége, hatása nehezen határozható meg, szinte észrevehetetlen jellegzetességeiből adódik. Szedjük hát elemeire, s rakjuk össze ismét: majd meglátjuk, mire jutunk vele.

Nézzük először a *belyszínt*. „Egy vándorkatona érkezett a városba.” Ennek a városnak nincs neve, nem tudjuk, mi-féle város, nem tudjuk, hol van. Mindenesetre kis városka lehet, mert *bázikókról* hallunk, és nem zajlik benne valami eleven élet. Kapuja és vámháza van, továbbá egy fogadója,

az *Arany Csillag*. Van még egy börtöne is, a bástyafalba építve, s a falon egy sétány, amelynek később még fontos szerepe lesz a „történetben”. Aztán: van egy bokros sétatere, kígyómódra tekergő gyalogutakkal. Lassacskán az is kiderül, hogy a város hegyek közt fekszik, az előbbiekből pedig nyilvánvaló, hogy fallal körülvett, megerősített középkori település. „A hegyeket itt-ott hó borította”, tehát a téli évszakban vagyunk, tél utóján: a városka kéményei füstölnek, a házakban fűtenek, szél fúj, északi szél, s tavaszi viharok készülődnek. Az időpont: „Már akkor esteledt . . .” A börtön ablakán benéz a hold. A vándorkatonák ezek szerint egy tél végi estén érkeznek a kis hegyi városba (hogy honnét, egyelőre nem is sejtjük), s ez a város középkorinak látszik, sőt annak rémlik a kor is, hiszen a szöveg porkolóbot, vámházat, vámszedőt, vassisakos lámpást, cin-korsót; „rég-i katonafegyvert” emleget, s egy pillanatra tán a vándorkatonát is zsoldosnak vélhetnénk. De mindjárt az elején gyanút kelt a *jergli* szó, lévén ez Krúdy korából való argó-kifejezés (ma már ki is ment a divatból), aztán a lutriszám, a linzi lottó eredménye a hírlapban, és később az örült öreg, aki ezt írja a börtön falára: „It vót Ferenc József és Örszébet királyné.”

A helyszín, az évszak, az időpont, a kor szemügyrevétele után már nem tévedhetünk: kétségtelenül középkori eredetű városkában, de *nem* a középkorban járunk, hanem közvetlenül a Ferenc József-i korszak után. Valóban: a novella születési éve: 1920. Mellesleg: *szokatlanul rövid ez a novella*. Zárt szerkezetű, saját törvényű világ, *mindössze három oldalon*. Ez a középkori város valamiképp álomba dermedt, az új, modern világban mesebelivé rögződött város. Maga a novella is mesetípusú és felépítésű: Hol volt, hol nem volt – mindegy, hogy hol, mindegy hogy volt-e –, volt egyszer egy város, és ebbe a városba egyszer – mindegy, hogy mikor? *talán nem!* – egy vándorkatona érkezett.

Álljunk meg itt egy pillanatra. Csak addig, amíg tisztáz-

zuk: mit takar ez a fogalom, hogy vándorkatona. A katonák általában nem szoktak vándorolni, kóborolni, csak a középkorban, vagy még valamivel később is, mondjuk, a harmincéves háborúban, de a mi korunkban legfőljebb egy esetben: vesztett háború után, amikor már felbomlottak a frontok, esetleg hadifogságból szökve. Harras Rudolfról meg is tudjuk, hogy messze országokból tér haza, s erről Ady verse jut eszünkbe: „Bajban van a messze város, Gyürkőzni kell a Halállal: Gyürkőzz, János, s rohanj, János.” Rudolf azonban már nem gyürkőzik, s nem rohan. Ő rég túl van ezen. Messze országokban járt, és porfergeteg kísérte a kapuig, „mintha bajtársai jöttek volna idáig a csatából”. Vagyis csatában volt, ez rendben van, de mi ez a porfergeteg – telen? Nincs itt valami tévedés? Nézzük csak még egyszer: tél van-e csakugyan? Hogy a hegyeken itt-ott hófoltokat látni, ez nem jelent semmit: magas hegyek csúcsán nyáron is lehet hó. A bokrok közt tavaszi vihar seper végig, a hűvös sétatéren „visít” a szél, a házakban fűtenek. A novellának kezdetben téli hangulata van (talán a lapuló házikók és a lángossütés miatt), a porfergeteg ennek ellentmond – bár hó nélküli, száraz télen por is lehet az utakon –, a déliről északra forduló szél megerősíti, a tavaszi vihar ismét megcáfolja . . . egyszóval: az író bizony kissé elmosza az évszakot, lehet ez ősz is, télutó is, kora tavasz is, igazában teljesen mindegy, mint ahogy a város neve is közömbös.

De egyáltalán nem közömbös a főhős, a katona neve! A „vándorkatona” („név szerint Harras Rudolf, mint a makk alsó, amiért sokszor verekedett pajtásaival”) a magyar kártya figurái közül ugrott be a kártyás Krúdynamak ebbe a kis remekművébe. Vegyük csak kézbe a makk alsót: bajszos, körszakállas, sisakba, páncélba öltözött katona. Zsoldosnak látszik. Köztudott, hogy a magyar kártya jól ismert, színes alakjai: Harras Rudolf, Tell Vilmos (makk felső), Fürst Walter (zöld alsó), Rudenz Ulrik (zöld felső), Reding Itel (tök alsó), a Stüssi vadász (tök felső), a Kuoni pásztor

(piros alsó) és Gessler Hermann (piros felső) – Schiller *Tell Vilmos*ából származnak, de Krúdy, noha jól ismerte a nagy német költő drámáját, aligha gondolt Schillerre, amikor Harras Rudolfnak keresztelte el hősét. Harras ugyanis a *Tell Vilmos*ban Gesslernek, a gyűlölt császári helytartónak a főlovásza, és jellemének semmi köze a Krúdy-féle vándorkatonáéhoz; közös *belyzeti* jellemzőjük csak az, hogy mindketten egy Habsburg császár (király) katonái. Krúdy Harras Rudolfja csakugyan maga a makk alsó: egyetlen lap a harminckettő közül, közkatona, nem főúr, nem király, különös ismertetőjele nincs, kivéve indulatos természetét. Mert alighogy betér az Arany Csillagba, ő, aki a neve miatt sokszor verekedett, ám ebbe a városba nem verekedni jött, máris fejbe ver valakit a cinkorsóval. Az író, aki más műveiben oly sokszor bizonyul a finom, árnyalt lélekrajz mesterének, itt látszólag lemond az emberábrázolás minden hagyományos írói eszközéről. A katonáról nem közöl velünk semmi különöséget: nem tudjuk meg, hogy fiatal-e vagy idősebb, alacsony-e, magas-e, sovány, vagy kövér, szép férfi, vagy csúnya, mikor ment el a háborúba, s mikor indult haza. Nem tudunk meg róla semmiféle *életrajzi* adatot, személyleírása még az útlevelekénél is szegényesebb, ha köröztetni akarná a rendőrség, még a haja és szeme színét sem tudná megadni. Arc nélküli, alak nélküli, szinte testetlen és időtlen ez a katona.

És a többi szereplő, aki Harras Rudolf érkezésekor ébren van a téli álmodó városkában? Brunó, a porkoláb? Róla annyit mond a szöveg, hogy a vámháznál pipázik, szakértően megjósolja, hogy a katona „a jergliben virrad meg”, kulcs, bilincs, lámpás, ólmos fütykös van nála, s „bika mozgása” van. A vámszedő? Tulajdonképp csak megemlítődik. A vámszedő felesége? „Kenyeret dagasztott és friss lángost sütött.” És így tovább: a fogadás a lutriszámokat gusztálja, a házi-szolga Brunóért fut, a vendégek Harras Rudolffal verekednek, az örült öregember a börtön falára ír, Andimandi a sé-

tányon „emelgeti a ruháját”, ugyancsak arra téved egy részeg, s előzőleg délben a gyerekek egy rongyos kisfiú után szaladnak és „zabigyerek”-nek csúfolják . . . Miféle szereplők ezek? Semmiképp sem „élő” személyek a szó esztétikai ábrázolást jelentő értelmében, tehát *nincs* egyéniségük, Brunót kivéve, nevük sincs, nem tudunk meg róluk semmi lényegeset, Krúdy szinte csak *jelzéseket* ad mindegyikükről. Mondhatnánk: végső, szinte geometriai alapformákra redukálja őket, ahogy bizonyos képzőművészeti irányzatok a látványt vagy a testek térbeli formáit: elvonatkoztat, stilizál. Ebben a novellában személy szerint még a főhős, Harras Rudolf közkatonája egyénisége és egyéni sorsa sem fontos. A többi alak pedig: úgyszólván álombeli árnyékfigura csupán. Vajon miért? A magyarázatot a tizennegyedik bekezdésben találjuk meg, amikor a tünődő, börtönben éjszakázó katona felkönyököl püccsén, és nézi az öregembert, aki egy ceruzacsonkkal írni kezd a „jergli” falára.

Igen: a novella kulcsfigurája ez az eszelős öregember. „Olyan öreg és oly őrült, hogy már csak hidegleglősen ült egy sarokban, sohasem nézett ki a világba . . .” És itt most egy kicsit vágjunk elébe elemzésünk menetének, noha ez a rész már nem a novella eddig tárgyalt felszíni rétegéhez, hanem a második, a mondanivalót hordozó mélyebb rétegéhez tartozik. Mit látunk a börtön falán, miféle „ákomokhoz” fűzi hozzá az öreg a maga görbe írását: „Itt vót Ferenc József és Örsébet királyné. Nagyon jó vót.” Figyeljük csak: „Vérrel, korommal, szénnel, késsel, foggal és körömmel számtalan élettörténet volt a börtön falára írva. Emberek, emberkék, gyermekek, táncoló nők . . .” és minek folytassam? Olvassuk végig újra figyelmesen: tizenkét-tizenhárom sorban az emberi élet egész „zsibvására”, öröm és nyomor, boldogság és boldogtalanság, mind „csak arra való, hogy az ördögnek legyen min nevetni az északi szélben”. Nem a vándorkatonáról, nem is a többi, elszuhanó árnyá vékonyított alakról van tehát szó, hanem általában az *emberről*, a

fájó, zavaros, *érthetetlen életről*, s amikor Harras Rudolf szeretné megkérdezni az öreg bolondtól, hogy „mi volt nagyon jó”, akkor voltaképp azon töpreng el: mi volt olyan nagyon jó ebben az egész életben . . . „De az öreg emberrel nemigen lehetett beszélni. Néhányszor ellovagolt a sárgára meszelt fal mellett, nyerített, combjait csapkodta, lóháton ült. A holdvilág továbbvándorolt a jergliből. Alvó sötét lett.”

Am mindez egyelőre maradjon csak közbevetés, utalás a mű lényegére, s rövid időre térjünk vissza a novella *látható* szerkezetére, felépítésére, szembeszökő külső jegyeire. Szereplői tehát stilizáltak, egy-két vonással felvázolt *alak-jelzések*, konkrét társadalmi kötöttségű, egyénített sorsok helyett: jelképes figurák. Andimandi is az, a katona szerelme, Andimandi, akiből a háború során, míg Harras Rudolf távol járt, „városi örömleány” lett. Különben: maga a téma is közhellyé stilizálódott az évszázadok során; mert ugyan kinek nem ismerős a hazatérő katona, akit felesége vagy menyasszonya időközben megcsalt? Örök téma ez, amíg háborúk vannak, s évek múlva betegen, lerongyolódottan, éhesen, de reménykedve hazatérő katonák. Harras Rudolf is csak egy-két apróságban üt el társaitól; például abban, hogy ezentúl nem akar dolgozni, jövőre életét úgy képzei el, hogy majd a lány tartja el őt, kocsmájuk lesz, és Andimandi kiszolgálja a vendégeket. Valószínűleg gyereke is van a lánytól, nem tudja, hány éves lehet, fiú vagy lány, de amikor a sétányon egy rongyos kisfiút kergetnek, zabigyereknek csúfolva, „a vándorkatona gondolta magában, hogy tán az ő gyerekeit üldözték”. Andimandi pedig, a vándorkatona „egyetlen szerelme” így áll előttünk: piros szoknyás, vörös arcú, porcelánszemű nőszemély, aki férfiakra vadászik a bástyasétányon, s már odáig züllött, hogy a részeg vénembereket sem veti meg, azokba is belekapaszkodik. A vándorkatona még így is elfogadná, de Andimandi végképp eltűnik, a mi boldogtalan makk alsónk nem látja őt többé.

Ezzel korántsem mondtunk el mindent a helyszínről és a szereplőkről, de talán lesz még alkalmunk némi kiegészítésre, ha már szemügyre vettük a történet felépítését. A cselekménnyel röviden végezhetünk: a vándorkatona megérkezik hazájába, egy magyarországi kis hegyi városba, hajdani szerelmét keresi, le akarna telepedni; de a lányról rosszakat hall a fogadóban, verekedni kezd a gúnyolódó vendégekkel, bebörtönzik, két éjszakát tölt a jergliben, aztán elzavarják a városból, s ő tovább gyalogol, ki tudja, meddig, ki tudja, hová, sorsát illetően ez már nem is fontos. Ebből a szempontból, a cselekmény szempontjából nézve hát: a novella felépítése egyszerű, egyenes vonalú, célratoró – a katona érkezése és távozása közt minden történés áttekinthető, világos. Ugyanez áll az időkezelésre is: a szöveg végig következetesen múlt időben szól az eseményekről. Az elbeszélő múlton belül persze több réteget figyelhetünk meg, közülük, dramaturgiai szerepét tekintve, a legjelentősebb – itt is, mint annyi más Krúdy-írásban – az *emlék* múlt ideje. Harras Rudolf visszagondol vándorlásaira, a hazatéréséről szőtt álmokra, s ha jól meggondoljuk: éppen ezek az ábrándjai juttatják börtönbe. Mert egy másik múlt, Andimandi múltja kísért az ő múltjából, s a jelen – a szoknyáját emelgető örömlány a sétatéren – váratlanul és megdöbbenően idegen, groteszk. Ezt a múlt idejű mondatok közé keveredő *jelen* idejű fogalmazás külön hangsúlyozza: „A börtön faajtaján van egy lyuk. Innen néha égő, vadállat-szemek tüzelnek ki a sétatányra, máskor részeg gajdolást hallanak a gyermekek a föld alól, majd meg keservesen sír valaki a föld alatt.” A falon „betűk és nevek ágaskodnak, összekeverednek, hemperegnek, mint egy zsibvásár rongyai. Női nevek, amelyeknek halotti szaguk van.” Nem kétséges: a múltból, a messzi háborúból jövő s a múltba tovább bandukoló Harras Rudolf kőkatona börtönbéli relatív jelen idejében ilyen halotti szaga van az „Andimandi” névnek is . . . Furcsa név (Krúdynál szinte kizárólag furcsa nevek vannak, de ez külön téma!),

olyan, mint valami régen jégvirággá dermedt becézés, szeretők meghitt pillanataiban tán kedves és játékos, de a józan kívülállók komikusnak hallják. Az író, ezt jogosan tételvezhetjük fel, tudatosan épít a komikus hatásra mind Brunó, mind Harras Rudolf és Andimandi neve esetében. Különösen érezhető ez a novella végén, amikor a vándorkatona hosszas tünődés után követi az örült öregember példáját, s maga is a falra kapar két mondatot: „Itt volt Harras Rudolf katona és jegyese Andimandi.” Darab ideig gondolkozott . . . Majd ő is odaírta, hogy: „Nagyon jó volt.” A novella több feszültségi pontja közül ez az utolsó, utána már csak a művészileg elengedhetetlenül szükséges hangulati, gondolati, cselekménybeli lezárás, a kurta végkicsengés következik: „Reggel a vándorkatonát elkergették a városból. A hegyeket itt-ott hó borította, s ő tovább gyalogolt.” Tökéletes, vérbélien novellisztikus záróakkord, hiszen a novellát (amelynek többnyire nem célja az ábrázolás teljessége) úgy kell lezárni, hogy ez egyúttal nyitás legyen, utalás valamire, aminek még lehet s talán van is folytatása, de már a novella keretein kívül, a novella központi témáján kívül, voltaképpen érdeklődésünk tárgyán kívül.

De hát mi is ez a központi téma a *Harras Rudolf*ban, pontosabban: mi rejlik a novella felhámja alatt, milyen mélyebb rétegei vannak ennek a meseszerűen naiv történetnek, milyen sajátos világkép bujkál benne, hogyan és milyen eszközökkel éri el azt, hogy – végül is némiképp szimbolistának érezve – jelképségében és stilizáltságában megsejtjük: szépsége és hatása épp benső gazdagságából ered? Mert a vándorkatona története egyáltalán nem *csak az*, amiről eddig beszéltünk, sőt: a *többlete* a lényeg.

Említettük már, hogy a novella 1920-ban jelent meg, a háborús összeomlás, a Tanácsköztársaság bukása után, az ellenforradalom, a fehér terror idején. Krúdynam – és még számos író kortársának – a legkeservesebb, legválságosabb korszaka volt ez: hitvány vádaskodások, támadások kereszt-

tüzében, adósságok közt fuldokolva, magányosan és elszigetelten, margitszigeti remeteségébe szorulva, fáradtan és kiábrándultan az álmokba s már előbb egy új házasságba menekült. De azért nemcsak *Almoskönyv* születik ebben a „koldus nyomorban”, hanem remekművek sora is, többek közt 1919-ben az *Asszonyosságok díja*, s 1922-ig a *Napraforgó*, a *Hét bagoly*, az *N. N.*, vagy a magyar novellairódalom olyan páratlan alkotása, mint az *Őszi versenyek*. Krúdy szemléletmódja, világképe, stílusa, mondanivalója, minden írói eszköze most, a harmincas évekig, érlelődik tökéletessé, s lefoszlik róla korábbi, részben „biedermeier” stíluskorszakának sok modorossága. Mégis, akik úgy látják, hogy Krúdy ezekben az években kizárólag valamiféle életteljes aprórealizmus felé fejlődött (pl. *Boldogult úrfikoromban*), s novelláira is csak ez a jellemző, azok megfelelnek arról, hogy műveiben szinte mindvégig *együtt és egyszerre* van jelen minden írói sajátossága, az emlék-nosztalgiatól a látomásig, a hangulat-lírától a szenvedély drámájáig, a humortól a groteszkgig, a hagyományos realizmustól a szimbolizmusig s a stilizálásig, sőt: a reális irreális-növesztéséig, az idő mindenfajta felbontásáig, a legmodernebb kísérleti próza-törekvésekig. (Elég, ha csupán két kései művére, a *Purgatóriumra* és a *Zöld Ászra* gondolunk!)

A *Harras Rudolf közkatona egyik története* hallatlan tömörségét épp a stilizálás teszi lehetővé. El lehetne mondani ezt a történetet részletező, aprólékos realizmussal is, fel lehetne ruházni a katonát – s a többi szereplőt – sokkal több egyéni vonással, le lehetne írni alaposabban a várost, a börtönt, Andimandi férfifogó sétáit, és így tovább – de vajon érdemes volna-e egészen szokványos, elcsépelet historiává a hazatérő katona története? Vagy még inkább: a jelképes erejű mondanivaló helyett nem válnék-e túlzottan hangsúlyossá mindaz, ami mellékes? Meg aztán: akkor olyasmit is ki kellene mondani, értelmezni, magyarázni, esetleg körülírni, ami félig vagy egészen elhallgatva,

sejtetve vagy szimbólummá sűrítve sokkal hatásosabb. A *Harras Rudolf* mélyebb rétegei a felszínre kiborítva, jelképi erejüktől megfosztva talán csak ilyen „banalitások” lennének: Elvesztettük a háborút; vége a Ferenc József-i korszaknak, amelyet egyesek „boldog békeidőnek” hívtak, s amely állítólag „nagyon jó volt”; rongyos, kimerült katonák térnek haza az értelmetlen harcokból, s otthon nem várja őket senki; mi maradt a katonának emlékeiből, ábrándjaiból? tűnődhet és bámulhatja a csizmájából kikandikáló meztelen lábujját; mi marad az egész életből, „emberek, emberké” életrongyaiból? kusza ákombákomok egy börtön falán; és marad, célnak: a tovább vándorlás. Kétségtelen: ez is mond valamit, nem is keveset az olvasónak. De a novella, így, ahogy Krúdy írta meg, furcsa módon ennél épp *azzal* mond többet, *amit nem mond el*. Egy szót sem ejt például *vesztett* háborúról, sőt, igazában „háborúról” sem: a „csatára” vonatkozó egyetlen utalás is, félig-meddig hasonlatképpen, egy mellékmondatba kerül: a katonát porfergeteg kísérte, „mintha bajtársai jöttek volna idáig a csatából.” S különben csak azt halljuk Rudolfról, hogy „messze országokban” járt. Nem mondja ki az író azt sem, hogy vége a Ferenc József-i „békevilágnak”, még kevésbé mondja, hogy az a világ „jó” volt! Mert hát véletlen-e, hogy egy börtön falára, s épp egy örült írja fel: „It vót Ferenc Józsep és Örsébet királyné. Nagyon jó vót.”? És hogy a megcsalt, kijátszott, jerglibe dugott s aztán a világgá kergetett vándorkatona nagy gondolkodások után „lekopirozza” az öreg följegyzését: „Itt volt Harras Rudolf katona és jegyese Andimandi.” (Majd némileg kételkedve, ő is hozzáteszi: „Nagyon jó volt”).—? Az örült gesztusában és helyesírási hibáiban, Harras Rudolf (a makk alsó) indokolatlan és gépies falra kaparászásában, „emlék-hagyásában” komikum, tragikomikum és sok-sok kimondatlan, gyilkosan ironikus kérdés rejlik: mi volt olyan nagyon jó? (ezt a katona is szeretné megkérdezni!) – a háború? a bujdosás és vándorlás? a börtön? Ferenc

József és Erzsébet házassága? az uralmuk? Harras Rudolf hiábavaló hazatérése? Andimandi elzüllése? a kocsmai verekedés? nézni, ahogy talán az ő gyereküket üldözik, zabi-gyerekeknek csúfolva? Mi volt „nagyon jó”? mi volt olyan jó a „rabok” életében? mi örömük volt a boldogtalan, százszor földhöz vert szíveknek, a táncoló nőknek, koporsóban fekvő nagy bajszú halottaknak? mi volt olyan nagyon jó ebben az egész keserves életben?

És még mi mindent „nem mond el” az író! Ám ugyanakkor mennyi – talán akaratlan – utalás a ki nem mondotakra a képekben, jelzőkben, metaforákban . . . de még a helyzetekben is: hiszen nyilvánvaló, hogy győztes háborúból nem így tér haza a katona; a füst *bujdosva* menekül a déli szél elől, s a katona délről jött; a fogadás *régi katonafegyvert* ragad, ez a fegyver tehát már csak afféle emléktárgy; a börtön föld alatti sötétjében *fogoly sasok* rikácsolnak; a boldog öreg, amikor elkészült feliratával, „peckesen, katonásan félreállott, és katonásan tisztelgett.” Rudolf, attól kezdve, hogy megbilincselik s börtönbe vetik, egyre csak töpreng, tűnődik, gondolhatjuk, hogy nemcsak Andimandin, hanem a börtön falára írt élettörténeteken s a maga életén is. Amikor végül ő is odaírja nevét a többi rab – annyi megháborodott, nyavalyatörős, szerencsétlen – neve mellé: ez talán azt is jelenti, hogy immár nem kényszerből, de önként áll be az emberi nyomorúság véghetetlen zarándokmenetébe. Most már nem az a fontos (hisz meglehet, csak egy örült lázálma volt), hogy „It vót Ferenc Józsep”, hanem hogy itt volt, ebben a városban, ebben az országban, ezen a világon volt „Harras Rudolf katona és jegyese Andimandi”, itt volt ez a pár is, nemcsak a királyi pár, ők is éltek, ők is emberek voltak, vagy szerettek volna lenni, s ha másképp nem megy, némi öncsalással hitetni el magukkal, hogy: „Nagyon jó volt”.

Egy vándorkatona érkezett a városba. – Reggel a vándorkatonát elkergették a városból. Hold ragyog be a börtönablakon. A hold továbbvándorol, sötét lesz. Megérkezünk és

elmegyünk, a nappalból az éjbe. Megörökítjük magunkat, ahogy tudjuk. S tovább megyünk, amíg bírunk. Ne is kérdezzük most már: milyen város ez, ki ez a makk alsóról elnevezett katona, kik vannak börtönben, kicsoda az őrült öreg, és mi lesz a rongyos kisfiú sorsa, aki talán a mi vándorkatonánk gyermeke. Ne igyekezzünk túl sokat belemagyarázni, hiszen olvashatjuk valóságos történetként is, a mesebe feledkezés bűvöletében. De azért nyilván észrevettük: Krúdy sorsáról is szó van itt, az ő 1920-as reménytelen világképe ez, ő maga a vándorkatona és ő az őrült öreg, de még a kisfiú is ő (az *N. N.*-ben megírja, hogy kisfiú korában hányszor csúfolták zabigyereknek!); ám a város az ország is lehet, a katona: a nép; lehet a város: a világ, a katona meg: az emberiség – mert a jelképben épp az a csodálatos és nagyszzerű, hogy többféle értelmezést is megenged, sőt megkíván. Látomás ez a novella, s hogy miről, az talán kiderült az eddigiekből. Az egyéni, a nemzeti s a közös emberi sorsról. (Ha viszont igazán élvezni akarjuk, akkor sürgősen felejtjük el ezt a kissé fellengzős értelmezést!) S éppen, mert látomás, jó volna elmélyedni kép- és hasonlatrendszerében, lélektanában, metaforáiban, szókincsében, jelzőiben, mondattanában, mindabban, ami együttvéve szolgáltatja a megvalósítástól elválaszthatatlan, vele egybeforrott művészi eszköztárat. Csakhát máris túl sokat írtunk egy ilyen rövid novelláról, s látjuk: kétszer ennyi is kevés volna. Folytassa ki-ki kedve szerint. Semmiféle további elemzés sem csorbíthatja szépségét, varázsát.